

KAROLINA WANDA OLSZOWSKA (Kraków)
orcid.org//0000-0003-0535-912X

**STO LAT TO DOPIERO POCZĄTEK.RECENZJA:
PRACE HISTORYCZNE.
ZESZYTY NAUKOWE
UNIwersytetu Jagiellońskiego 2022,
NR 149 (3): ŚLADAMI DZIEDZICTWA MUZ.
KATEDRA I ZAKŁAD HISTORII KULTURY
I OŚWIATY
NA UNIwersYTECIE Jagiellońskim
W LATACH 1920–2021,
RED. TOMASZ PUDŁOCKI, MARIA STINIA, S. 415–615**

Historię uczelni opowiadać można na wiele sposobów i z różnych perspektyw, zarówno z perspektywy makro, jak i mikro, przyglądając się historii wydziałów, instytutów, a nawet katedr i zakładów. O dziejach Uniwersytetu Jagiellońskiego w różnych okresach historycznych napisano wiele, jednak uwadze czytelników i specjalistów umykają mniejsze historie, które były równie istotne. W 2020 r. obchodzono setną rocznicę utworzenia w Uniwersytecie Jagiellońskim Katedry Historii Kultury. Stało się to asumptem do opracowania jej dziejów, a także przypomnienia biogramów najwybitniejszych pracowników (przedewszystkim kierowników), którzy przez ponad sto lat stanowili trzon Katedry (Zakładu): Stanisława Kota, Henryka Barycza, Jana Hulewicza, Leszka Hajdukiewicza, Kamilli Mrozowskiej, Renaty Dutkovej, Juliana Dybca i Andrzeja Kazimierza Banacha. Dzieje Katedry Historii Kultury – do tej pory będące raczej poza zainteresowaniem badaczy – opracowane zostały przez jej obecnych pracowników, co pokazuje kontynuację spuścizny pokoleń, pomimo burzliwej historii uczelni i samej Katedry.

Monografia zbiorowa, będąca numerem specjalnym „Prac Historycznych. Zeszytów Naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego” składa się z czterech tekstów właściwych (artykułów) prezentujących chronologicznie dzieje wspomnianej jednostki (M. Stinia, *Katedra i Seminarium Historii Kultury na Uniwersytecie Jagiellońskim 1920–1934*, s. 419–439, K. Samsonowska, *Powstanie i działalność Katedry Historii Nauki i Oświaty w latach (1945) 1957–1970*, s. 441–470,

K. Stopka, *Na przełomie epok. Historia Zakładu Historii Oświaty i Kultury w latach 1970–1997*, s. 471–515, T. Pudłocki, *Zakład Historii Oświaty i Kultury Uniwersytetu Jagiellońskiego – wobec wyzwań nauki na początku trzeciego milenium*, s. 517–551) oraz ośmiu tekstów przedstawiających szczegółowe biografie poszczególnych kierowników jednostki (K. Samsonowska, *Stanisław Kot*, s. 553–560, T. Pudłocki, *Henryk Barycz*, s. 561–568, W. Szyborski, *Jan Hulewicz*, s. 569–575, K. Stopka, *Leszek Hajdukiewicz*, s. 577–584, K. Stopka, *Kamilla Mrozowska*, s. 585–595, T. Pudłocki, *Renata Dutkova*, s. 597–602, M. Stinia, *Julian Dybiec*, s. 603–610, T. Pudłocki, *Andrzej Kazimierz Banach*, s. 611–615). Całość została poprzedzona krótkim wstępem pióra redaktorów tomu (T. Pudłocki, M. Stinia, *W stulecie powołania Katedry Historii Kultury na Uniwersytecie Jagiellońskim 1920–2020*, s. 415–417).

Kultura stanowi obecnie nierozzerwalną część badań historycznych. Jak słusznie zauważyła autorka pierwszego tekstu opisującego dzieje Katedry w latach 1920–1934 Maria Stinia, w warunkach nieposiadania niepodległego państwa dokumentowanie i badanie kultury stało się ważnym elementem poszerzania wiedzy historycznej społeczeństwa¹. W maju 1920 r. utworzono Katedrę Historii Kultury, którą objął prof. Stanisław Kot. Działała ona jedynie 13 lat, bo polityka i prywatne animozje wpływały również na działalność jednostek akademickich w II Rzeczypospolitej. Kot krytykował ograniczenie autonomii wyższych uczelni oraz politykę ministra Janusza Jędrzejewicza stojącego na czele Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W odpowiedzi w 1933 r. został przeniesiony na emeryturę, a Katedra Historii Kultury w Uniwersytecie Jagiellońskim została zlikwidowana. Wróciła na krótko po zakończeniu II wojny światowej. Już w 1945 r. miał ją objąć przedwojenny kierownik, który zdecydował się na powrót z Londynu do Krakowa. Do objęcia Katedry jednak nie doszło, bo Kot został ambasadorem w Rzymie. Następnie nie zdecydował się na powrót do kraju po ucieczce Stanisława Mikołajczyka. Powołana do życia Katedra została więc nieobsadzona. Warto jednak wspomnieć, że dwie powołane w 1946 r. Katedry Historii Wychowania i Oświaty objęli jego uczniowie Henryk Barycz i Jan Hulewicz. Ponownie jednak do nauki wkradła się polityka. Zarówno Barycz, jak i Hulewicz byli postrzegani negatywnie przez nowe komunistyczne władze. Seminarium Barycza zostało zlikwidowane w 1949 r., a Hulewicza przetrwało trzy lata dłużej.

Sytuacja zmieniła się dopiero w 1956 r. po odwilży. Powołano wówczas do życia Katedrę Historii Nauki i Oświaty, podzieloną na dwa zakłady, którymi kierowali wspomniani już wcześniej Barycz i Hulewicz. Kolejne zmiany

¹ M. Stinia, *Katedra i Seminarium Historii Kultury na Uniwersytecie Jagiellońskim 1920–1934*, „Prace Historyczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2022, nr 149 (3): *Śladami dziedzictwa muz. Katedra i Zakład Historii Kultury i Oświaty na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1920–2021*, s. 420.

w funkcjonowaniu wspomnianej Katedry związane były z nową strukturą organizacyjną wprowadzaną w Uniwersytecie Jagiellońskim na mocy rozporządzenia Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z 18 II 1970 r. Katedry zostały zastąpione przez instytuty i zakłady. Profesor Barycz przeszedł na emeryturę, a jego długoletni współpracownik, prof. Hulewicz, objął funkcję kierownika powołanego w 1971 r. Zakładu Historii Oświaty i Kultury w Instytucie Historii. Nie było jednak tak, że zajęcia prowadzone przez pracowników tego Zakładu były skierowane jedynie do studentów historii, kształcili oni również adeptów nauki na pedagogice, psychologii, socjologii, filozofii, etnografii, polonistyce, bibliotekoznawstwie czy filmoznawstwie. Do tego, jak wymienia w swoim artykule Krzysztof Stopka, zajęcia z historii wychowania były obowiązkowe na dwunastu kierunkach nauczycielskich: filologii angielskiej, romańskiej, germanistyce, klasycznej, historii, geografii, matematyce, fizyce, chemii, biologii, rusycystyce i polonistyce². To właśnie zajęcia prowadzone dla specjalizacji nauczycielskich stały się ważną częścią prowadzonej w jednostce dydaktyki. Narzucały one również dużą odpowiedzialność na prowadzących, bo ich zadaniem było nie tylko przekazanie samej wiedzy, ale również umiejętności, jak zdobyte informacje przekazać w przyszłości uczniom, w ten sposób kształtować znajomość historii kolejnych pokoleń. Zyskało to swoje odzwierciedlenie w nazwie i strukturze omawianej tu jednostki, gdy w 2015 r. została ona nazwana Zakładem Historii Kultury i Edukacji Historycznej.

Ostatnia zmiana strukturalna nastąpiła w 2021 r. – powołano wówczas Katedrę Historii Kultury, Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki. W związku z tym wspomniany wcześniej Zakład Historii Kultury i Edukacji Historycznej został przekształcony w Pracownię Historii Kultury, Nauki i Edukacji Historycznej. Jak więc wskazuje sama nazwa jednostki, jej pracownicy zajmują się badaniami nad historią kultury, nauki i edukacji, nie ograniczając się jednocześnie ani geograficznie, ani chronologicznie. Zmian, które nastąpiły w ostatnich stu latach, było wiele. Osoby niezwiązane z uczelnią nie przywiązują aż takiej wagi do kwestii nazewnictwa, czy to w kontekście katedry, zakładu, pracowni, czy poszczególnych członów zmieniającej się nazwy. Jednak różnice w nazwach odzwierciedlały zmiany polityczne (i w związku z tym personalne), jakie zachodziły w przeciągu stu lat bardzo burzliwej historii Polski. Pokazują one również ewolucję kierunków badań historycznych. Choć zagadnienia związane z historią kultury czy edukacji stanowiły i stanowią oczywistą składową badań nad historią Polski i świata, to wyodrębnienie ich wykazało, jakie znaczenie zostało im nadane. Nazwy niejednokrotnie sankcjonowały stan, który już miał miejsce, jak w kwestiach

² K. Stopka, *Na przełomie epok. Historia Zakładu Historii Oświaty i Kultury w latach 1970–1997*, „Prace Historyczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2022, nr 149 (3): *Śladami dziedzictwa muz. Katedra i Zakład Historii Kultury i Oświaty na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1920–2021*, s. 420.

dołączenia członu o edukacji historycznej, w końcu od dziesięcioleci prowadzone w jednostce były również zajęcia dla przyszłych nauczycieli.

Bardzo cenne w całej publikacji jest też umieszczenie na końcu biogramów kierowników jednostki. Ułatwiają one zrozumienie zmian zachodzących w Katedrze. Pokazują także, z jak wyjątkowymi i zasłużonymi pracownikami związane były dzieje poszczególnych jednostek Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przestają być oni jedynie nazwiskami wymienionymi w tekście, a stają się żywymi ludźmi, z niejednokrotnie bardzo zawiłą i pełną tragicznych wydarzeń historią. Dowiedzieć się można z takich tekstów również o kierunkach badań, jakie były przez nich prowadzone, dzięki czemu zaobserwować można, w jakim stopniu następowała ewolucja w badaniach historycznych, również z powodu mniejszej dostępności do źródeł i opracowań oraz o utrudnieniach w pracach badawczych. Każda z przedstawionych postaci miała duży wpływ na kolejne pokolenia badaczy, co również doskonale widać w analizowaniu historii jednostki. W końcu w dawnym uniwersytecie każdy mistrz miał swoich uczniów, którzy przejmowali po nim schedę. To kształtowało ciągłość prowadzonych badań, ale również jest ważną częścią historii najstarszej polskiej uczelni.

Bardzo ciekawym przedsięwzięciem byłoby opracowanie rozszerzonej wersji historii Zakładu, biorąc pod uwagę choćby krótkie notki pozostałych pracowników – wiele interesujących kwestii można byłoby wówczas poruszyć. Można by przy tym rozważyć formę monografii, gdyż struktura przyjęta w „Pracach Historycznych”, z uwagi na specyfikę miejsca publikacji (wydanie specjalne czasopisma naukowego), niewielką objętość i wymogi formalne, bez dwóch zdań zaważyła na niespójności całości publikacji. Spowodowało to, że autorzy zmuszeni byli do dokonania znacznych cięć poszczególnych partii tekstów, co niekiedy da się zauważyć. W części tekstów pojawiają się informacje biograficzne (skrótowe), które znajdują się również w szczegółowych biogramach w drugiej części publikacji. Zdarza się również, że poszczególne artykuły zająbiają się – zmiany w 1970 r. pojawiają się zarówno w tekście Krystyny Samsonowskiej, jak i Krzysztofa Stopki. Struktura poszczególnych tekstów również się różni. Część zawiera informacje np. o warunkach lokalowych oraz bibliotece, część nie. Tematy poszczególnych podrozdziałów znajdują się również w różnych częściach tekstu. Byłoby bardzo pomocne, gdyby został w przyszłości wprowadzony jeden wzór formowania informacji w rozdziałach, tak aby nawet pisane przez różnych autorów dawały wrażenie jednej całości i ciągłości. Z kwestii technicznych plusem publikacji jest jej dostępność online, jednak minusem możliwość pobrania jej jedynie w postaci poszczególnych rozdziałów.

Wskazane wyżej drobne mankamenty nie wpływają na wysoką jakość całego opracowania. Tym bardziej świadczą o tym, że rozpoczęte w „Pracach

Historycznych” badania nad opracowaniem historii Katedry i Zakładu powinny być kontynuowane, a nawet rozszerzone na inne jednostki Instytutu Historii UJ. Jak dotąd, poza kilkoma przykładami³, brak bowiem tego typu opracowań. Recenzowana monografia zbiorowa pokazuje nie tylko zmiany w zakresie badań i w strukturze uczelni oraz historię osób związanych z nią, ale również ogromny wkład, jaki wniesiono w badanie i utrwalenie dla następnych pokoleń wiedzy o historii nauki, oświaty i kultury. To właśnie dzięki pracom pracowników tego ośrodka została opracowana historia samego Uniwersytetu Jagiellońskiego – najstarszej polskiej uczelni, Komisji Edukacji Narodowej czy takich postaci jak wybitny astronom Mikołaj Kopernik. Przypomnienie o nich może również posłużyć jako inspiracja dla kontynuowania zagadnień badawczych, ale również ważnych wydarzeń historycznych, w końcu na pracownikach najstarszej polskiej uczelni ciąży też duża odpowiedzialność kontynuowania spuścizny swoich mistrzów i pielęgnowania pamięci o nich.

³ Zob. m.in. P. Franaszek, *Collegium Witkowskiego*, Kraków 2014.